

Kauko Rekola:

AKSELI GALLEN-KALLELA SOTILASPUKUJEN
SUUNNITTELIJANA

Suomalainen sotilaspuku m/1918.

Vapaussodan alkaessa ei yhtenäisestä ja yhdenmukaisesta sotilaspuvusta enempää valkoisella kuin punaisellakaan rintamalla voida puhua. Vapaaehtoiset rintamasotilaat saapuivat kukin varustettuna kenttäoloja parhaiten vastaavaksi katsomallaan tavalla ja useat suorastaan tavalliseen siviilipukuunsa pukeutuneina. Käsivarsinauhat olivat miltei ainoa sotilaallisen yhteenkuuluvaisuuden merkki.

Pian sodan alkamisen jälkeen kävi kuitenkin myös vaatekysymys erittäin tärkeäksi, valkoisella rintamalla erikoisesti värvättyjen krenatööripataljoonien muodostamisen yhteydessä. Aluksi yritettiin tarveaineiden puutteessa jakaa värvätylle miehistölle määräraha vaatetusta varten, mutta kun varusesineiden valmistus ja jakelu vihdoin helmikuussa saatiin käyntiin, annettiin tällöin päiväkäskyssä helmikuun 18. p:nä määräys värvättyjen joukkojen yhdenmukaisesta vaatetuksesta. Suojeluskuntalaisten suhteen lausuttiin samassa päiväkäskyssä toivomus, että ainakin

kaikki taloudellisesti riippumattomat hankkisivat itse itselleen hyvän ja lämpimän puvun.

Tämän värvättyjen joukkojen sotilaspuku vahvistettiin huhtikuun 18 p:nä annetulla päiväkäskeyllä koko valkoista armeijaa varten. Puku, jonka valmistuksesta aluksi huolehti kaksi suurta vaasalaista räätäliiikettä, oli ainakin valokuvista vielä kaikille tuttua ns. mannerheimiläistä kuosia: harmaasta sarasta valmistettu, matalakauluksinen ja kaksin taskuparein varustettu asetakki harmaine saapashousuineen ja valkoisine turkispäähineineen tai sarkaisine lippalakkeineen.

Kuten viimeainitusta päiväkäskestä selviää, oli tämä pukumalli tarkoitettu ainoastaan väliaikaiseksi. Samoihin aikoihin, kun tämä päiväkäskey annettiin, ryhdyttiin myös toimenpiteisiin varsinaisen sotilaspuvun luomiseksi. Tässä mielessä perustettiin Mikkelissä ylipäällikön toimesta ja hänen johtonsa alaisena työskentelevä sotilaspukukomitea. Tähän sotilaspukukomiteaan kuuluivat sotilaallisina asiantuntijoina kenr. maj. Mexmontan ja eversti H. Ignatius sekä taiteilijoina Akseli Gallen-Kallela ja Eero Snellman. Ensinmainittu taiteilija tuli ymmärrettävästi olemaan koko komitean työskentelyn johtava henkilö.

Gallen-Kallela oli vapaussodan alkaessa yhdessä poikansa Jorma Gallen-Kallelan kanssa joutunut Vilppulan rintamalle, missä hän ryhtyi piirustamaan siellä kipeästi kaivattuja karttoja toimien myös tiedustelutehtävissä. Helmikuun 13. p:nä kutsui kenr. Mannerheim hänet kuitenkin Seinäjoelle antaen hänelle silloin tehtäväksi mm. sotilaallisten kunniamerkkien suunnittelemisen. Vaasan hallituksen toimesta teki hän myös luonnoksia uusia seteleitä varten huolehtien jopa osittain itse henkilökohtaisesti niiden painatuksesta.

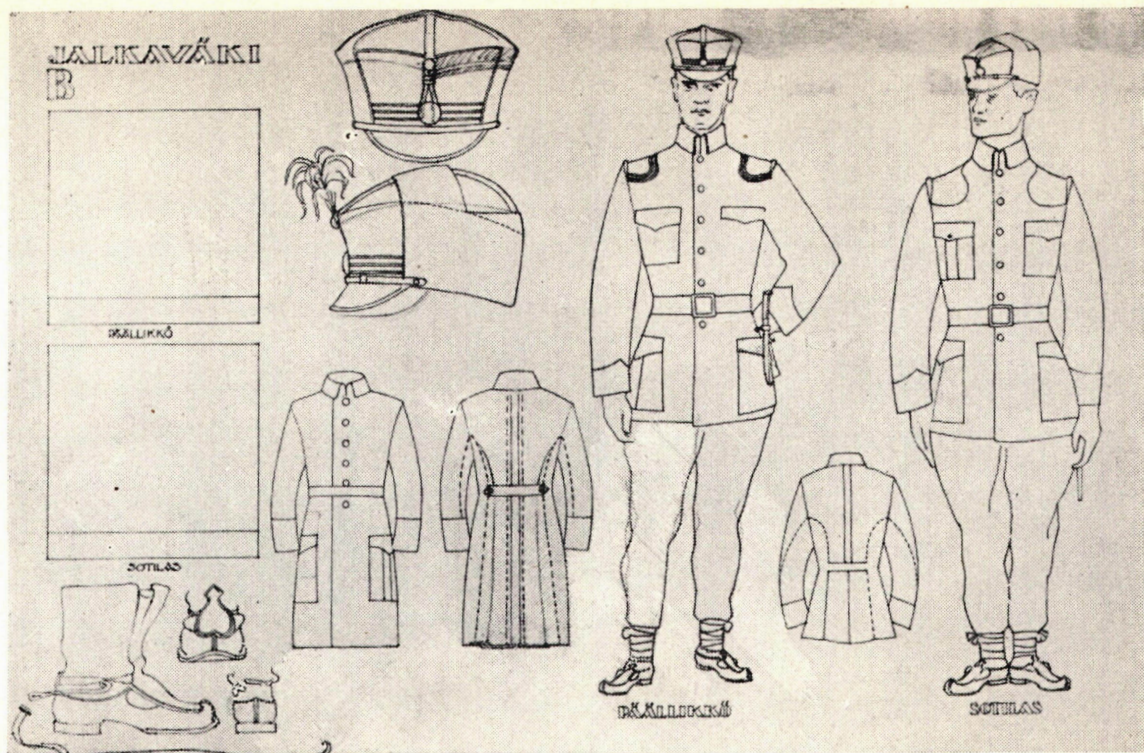
Suoritettuaan nämä hallituksen ja päämajan taholta saamansa tehtävät ja jouduttuaan kunniamerkkien tilausasioissa matkustamaan myös Tukholmaan ja Berliiniin sai Gallen-Kallela Suomeen palattuaan määräyksen saapua Mikkeliin muuttaneeseen päämajaan, minne hän yhdessä taiteilija Eero Snellmanin kanssa matkustikin huhtikuun keskipaikkeilla.

Mikkelissä alkoi heti mainitun epävirallisen komitean työskentely, tehtiin pukuluonnoksia ja valmistettiin mallikappaleitakin, joista komitean jäsenet sekä viime kädessä itse ylipäällikkö lausuvat arvostelunsa mm. sotilaallista käyttökelpoisuutta silmällä pitäen.

Toukokuun alkupuolella siirtyivät taiteilijat Gallen-Kallela ja Snellman toukokuun 16. p:n paraatijuhlallisuuksien valmisteluiden takia pääkaupunkiin. Myös pukukomitea jatkoi lyhyen tauon jälkeen toimintaansa Helsingissä, kesäkuun alusta lähtien kokoonpanoltaan huomattavasti uusittuna. Komitean puheenjohtajana toimi nyt ev.lutn. M. Spåre ja muina sotilasjäseninä eversti T. Costiander ja kapteenit W. Spåre ja Zilliacus. Tämä Sotaministeriön Sotilaspukukomitea työskenteli hotelli Fenniassa sen käyttöön varatuissa kolmessa huoneessa, ja komitean piirustuskonttorin palveluksessa oli Gallen-Kallelan ja Snellmanin lisäksi myös muita taiteilijoita.

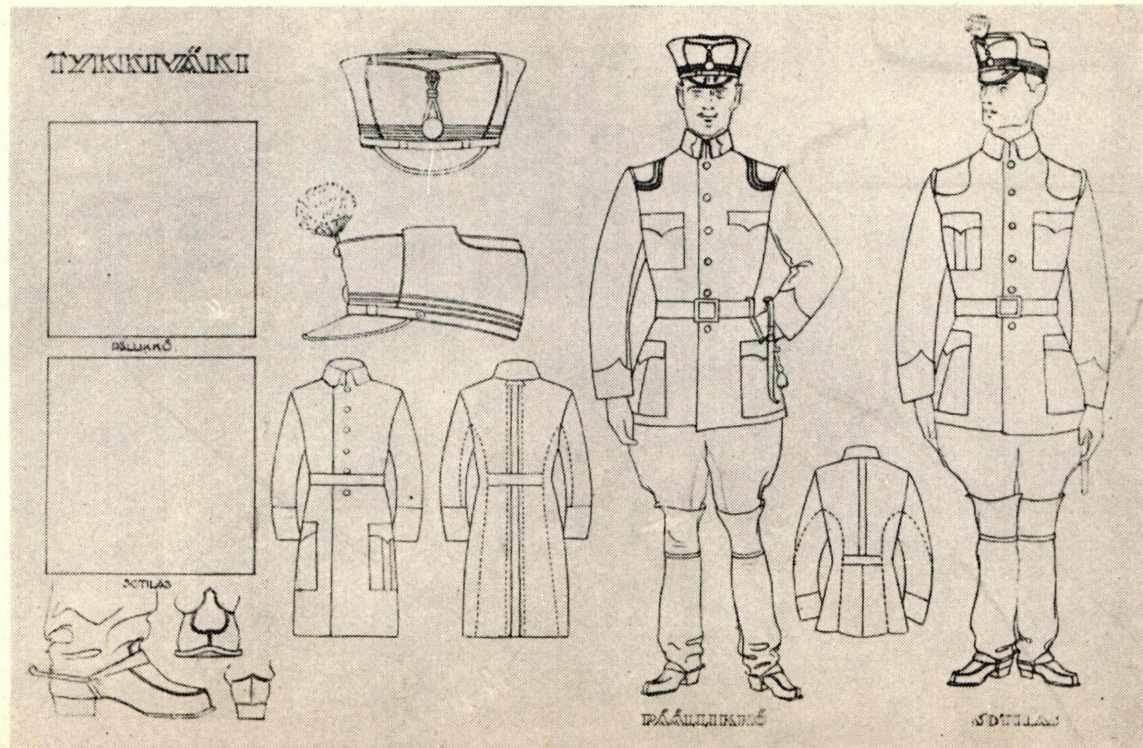
Sotilaspukukomitea jatkoi toimintaansa heinäkuun alkupuolelle asti.

Heinäkuun 15. p:nä annettussa Sotilasasiaintoimituskunnan käskylehdessä n:o 3 vahvistettiin komitean ehdotuksen mukainen, itsenäisen Suomen ensimmäinen virallinen sotilaskapuku, joka määrättiin käytäntöön seuraavan vuoden syyskuun 1. p:stä lähtien. Joskaan tämä pukumalli ei sitten kuitenkaan tullut koskaan käytäntöön — seu-

67

Kuva 1. Gallen-Kallelan ehdotus suomalaiseksi jalkaväen puvuksi. Suomalaiskansalliset paulakengät kuuluivat v.na 1918 hyväksytyyn sotilaspukuun. Nabkaisia — päällystöllä verkaisia — bartiasuojuksia ei sen sijaan hyväksytty.
 Fig. 1. Gallen-Kallela's proposal for the uniform of the infantry. The national Finnish lace-shoes belonging to the uniform were approved in 1918. Shoulder covers of leather — of cloth for officers — were not, however, approved of.

Kuva 2. Gallen-Kallelan ehdotus tykistön puuiksi. Käytännöllisten ja sirottylisten, kansanomaisten lapikoiden asemasta hyväksyi v:n 1918 sotilaspukukomitea paulakengät. Lappalaispuukko hyväksyttiin yliupseerien sivuaseeksi.

Fig. 2. Gallen-Kallela's proposal for the uniform of the artillery. In place of the popular, practical and neat Laplander's boots the Uniform Committee of the year 1918 approved of lace shoes. The Laplander's »puukko» was approved of a side-weapon of the subalterns.

raavassa marraskuussa peruutettiin epäkäytännöllisyyden vuoksi kaikki siihenastiset pukumääräykset — on sillä kuitenkin miltei yksinomaan Gallen-Kallelan sotilaspukuajatuksen pohjalla syntyneenä oma kulttuurihistoriallinen arvonsa.

Tähän kirjoitukseen liittyvät, Sota-arkistossamme nykyisin säilytettävät pukukuvat esittelevät Gallen-Kallelan eräitä alkuperäisiä ja sinänsä tyypillisiä sotilaspukuajatuksia, joskaan kuvat sellaisinaan eivät ole hänen omaa käsi-alaansa. Puhtaaksipiirustuksen on nimittäin suorittanut kesällä 1918 Sotilaspukukomitean palveluksessa ollut taiteilija Bruno Tuukkanen. Piirustusten alakulmassa oleva Gallen-Kallelan omakätinen signeeraus merkintöineen IV. 1918 tuntuu kuitenkin todistavan, että ne on laadittu hänen jo Mikkelissä tekemänsä pukuehdotuksen ja mahdollisesti myös sen mukaisten luonnosten pohjalla.

Oheiset piirustukset ovat värittömiä, mutta eräistä toisista pukupiirustuksista sekä Sotilaspukukomitean asiapapereista käyvät myös Gallen-Kallelan suunnittelemat väritkin selville.

Asetakki.

Asetakki on pääpiirteissään tavanomaista, jo vapausso-dassakin käytännössä ollutta kuosia yksine kaulaan saakka ulottuvine nappiriveineen — jalkaväellä 6 ja ratsuväellä 8 himmeäksi oksideerattua leijonanappia — kaksinkertaisine, alaskäännettyine ja irtoliepein varustettuine kauluksineen. Oheisissa kuvissa on esitetty eri mahdollisuuksia taskujen sijoittamiseksi. Niistä poiketen oli hyväksytyssä ehdotuksessa — ratsuväkeä lukuunottamatta — ainoastaan upseeriston asetakki varustettu rintataskuin. Näistä päälleom-

melluista taskuista poiketen olivat sivutaskut sekä upseereilla että miehistöllä sisäänleikatut. Ratsuväen sivutaskut samoin kuin hihankäänteetkin olivat leikkaukseltaan vinot. Mainitun käskylehden mukaan oli sekä upseerien että ratsuväen asetakki varustettu koristeellisoin takataskuin. Kuvassa n:o 3 esiintyvää ratsuväen kollett-mallista asetakia ei komitea näytä hyväksyneen.

Asetakki oli väriltään ruskeahkon harmaa, jääkärijoukoilla hiukan harmaan vihertävä. Kaulus sekä hihankäänteet olivat tummanharmaat, ratsuväellä ruskeat ja tykistöllä mustat. Upseeristolla olivat kaulus sekä hihankäänteet varustetut yleensä aselajin värin mukaisin reunanauhoin.

Asetakin erikoisuutena olivat Gallen-Kallelan alkuperäisimmässä ehdotuksessa olkasuojukset, jotka jalkaväellä olivat valmistetut ruskeasta nahasta varustettuina aselajin värisin reunanauhoin. Suojuksien tarkoituksena oli estää takin olkapään kulumista kiväärin hihnan alla. Ratsuväen metallisilla hartiasuojuksilla oli luonnollisesti vain dekoraatiivinen merkitys. Upseeristolla kulki lähellä hartiasuojuksen reunaa arvosta riippuen ja kaulusruusukkeiden mukaisesti 1—3 kullattua nauhaa suojuksen itsensä ollessa valmistettu kauluksen värisestä verasta.

Tämä varsin omaperäinen ja kieltämättä myös sangen tyylikäs pukudetalji oli ehdotuksena esillä vielä kesällä 1918, mutta jostakin syystä — mahdollisesti kustannuksien takia — siitä kuitenkin luovuttiin.

Olkalaput, jotka heinäkuun 15 p:n päiväkäskyssä vahvistettiin, olivat alipäällystöllä ja miehistöllä takinkauluksen väriset sekä aselajin värisin reunanauhoin varustetut. Alemman upseeriston olkaimien palmikoimattomia hopeapunoksia vastasivat kenraaleilla hopean ja kullan värisistä, esiupeereille hopean värisistä punoksista palmikoidut aselajin väriin pohjustetut olkaimet.

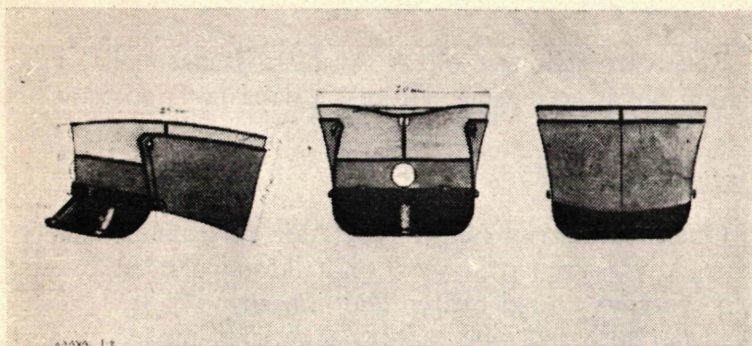
Housut.

Oheisissa piirustuksissa esiintyvät erikoismalliset »suip-pohousut» — kuten komitean sekä mainitun päiväkäskyn käyttämä nimitys kuuluu — olivat samanväriset kuin takinkauluskin. Upseerien housujen ulkosaumat olivat varustetut aselajin värin mukaisin saumanauhoin sekä lisäksi kenraaleilla, yleisesikuntaupseereilla sekä Sotaministeriössä palvelevilla upseereilla erivärisin, käskylehdessä yksityiskohtaisesti määritellyin nauhoin. Ratsuväen housut olivat ratsuhousumallia ja nekin alunperin kauluksen värin mukaisesti ruskeat.

Jalkineet.

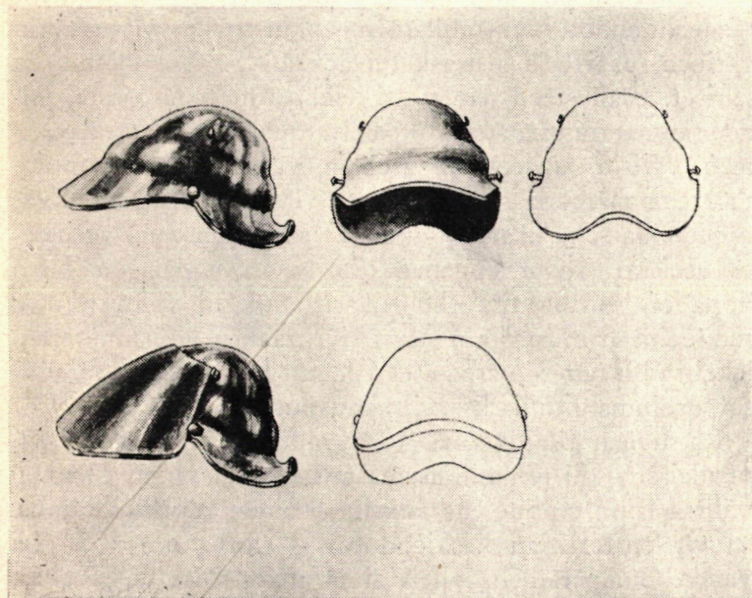
Jalkineet muodostivat Gallen-Kallelan sotilaspukuajatuksen ehkä kaikkein mielenkiintoisimman osan. Hänen ensimmäisen ehdotuksensa mukaiset lapikkaat olivat varsin erikoismalliset, kuten oheisista kuvista voidaan todeta. Yli polvien ulottuen olivat ne suun alapuolelta kireät ollen tarkoituksena tällöin estää lunta pääsemästä tunkeutumaan lapikkaiden varsiin. Keskisäären kohdalta olivat lapikkaat väljähköt käyden taas nilkkaa kohden kireämmiksi. Kokonaisuudessaan tekee tämä lapikas tyylytellyssä kansanomaisuudessaan käytännöllisen ja miehekkään vaikutuksen.

Gallen-Kallelan toisena vaihtoehtona esittämä sotilajalkine oli edellisen kanssa vähintään yhtä kansanomainen paulakenkä, joka sitten myös heinäkuun 15 p:n päiväkäskyssä sotaväen yleisjalkineeksi määrättiinkin. Tämän mustaamattoman, sinisellä paulanauhalla varustetun paulakengän leikkauksellista koristeellisuutta tehostivat kuvassa näkyvät, terän päällä olevat, leveähköt sivukielekkeet.

Kuva 4. Eräs mitä tyypillisin Gallen-Kallelan pääbine-ehdotus. Pääbine puvun tavoin barmaa tummanbarmain kääntein.

Fig. 4. One of the most typical suggestions for a cap by Gallen-Kallela. The cap like the uniform is gray with dark gray facings.

Kuva 5. Gallen-Kallelan eräs kypäräehdotus erillisine niskasuojausineen.

Fig. 5. A proposal for a helmet by Gallen-Kallela with separate covering for the neck.

Ratsuväen jalkineet olivat tavallista saapasmallia, kuitenkin olivat ne mustaamattomasta nahasta valmistetut.

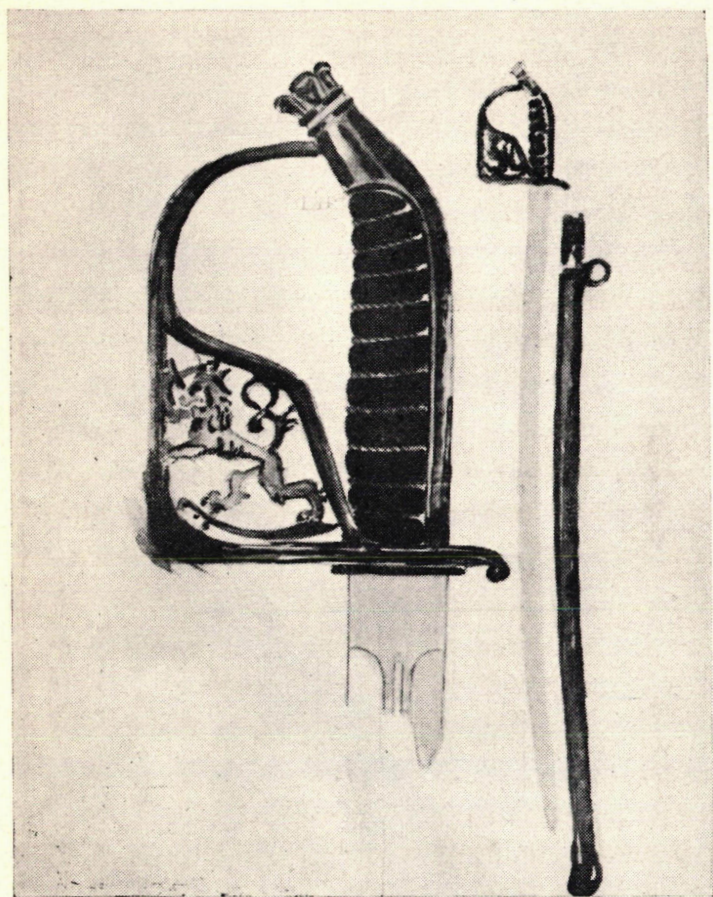
Päähine.

Oheisissa kuvissa esiintyy useitakin eri päähinemalleja, joista kuvassa n:o 1 esiintyvä on kaikesta päättäen kuitenkin syntynyt eversti Spåren ehdotuksen pohjalla. Gallen-Kallelan sotilaspäähine esiintyy alkuperäisimpänä ja tyyppillisimpänä kuvassa n:o 4 sekä eräin muutoksin myös tykistön pukukuvassa.

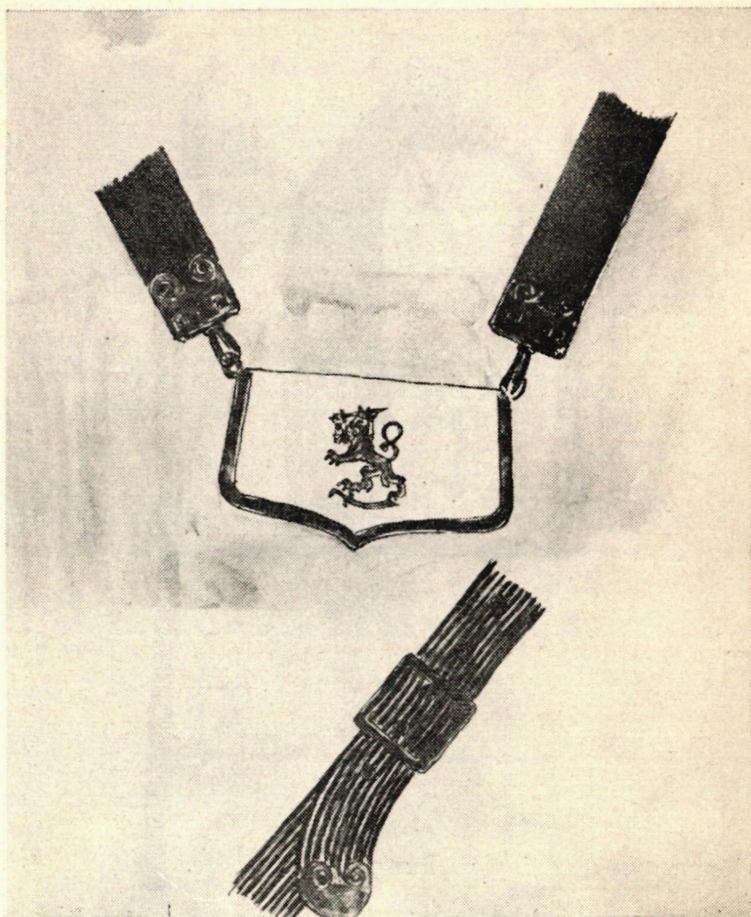
Heinäkuun 19 p:nä hyväksytty sotilaspäähine lienee miltei tarkalleen ollut kuvassa n:o 4 esiintyvän Gallen-Kallelan ehdotuksen mukainen. Lakin päällys oli asetakin värinen, paarre ja alaslaskettava käänne takin kauluksen väriset. Päällysteen reunat oli leikattu neljästä osasta, joiden saumat oli varustettu alipäällystöllä ja miehistöllä paarteiden värisin, upseereilla aselajin värisin reunanauhoin. Paarteiden yläreuna sekä käänteen ylä- ja etureunat olivat upseereilla sekä kaartinjoukoissa että miehistöllä varustetut aselajin värisin reunanauhoin. Leveä, italialaismallinen lippa oli hyväksytyt ehdotuksen mukaan valmistettava remmeineen mustasta nahasta. Kenraalien ja esipuseerien lakeissa oli remmin asemasta kullatut tai hopeaiset punokset, ensinmainituilla lisäksi reunuspunokset.

Ratsuväen päähineessä, joka muuten hyväksyttiin samanlaisena, oli remmin asemasta lakinpäällyksen nappien välissä lakin etupuolella kaksinkertainen riippuva punos.

Gallen-Kallelan kaskiehdotus — kuva n:o 5 — oli varsin omaperäinen, ollen siinä mahdollisesti havaittavissa vaikutteita hellekypärästä. Tästä ja kaikesta erikoisuudestaan huolimatta tekee kaski kuitenkin jollakin ta-

*Kuva 6. Gallen-Kallelan piirtämä, yhä käytännössä oleva suomalainen upseerimiekka.
Fig. 6. A Finnish officer's sword drawn by Gallen-Kallela. It is still in use.*

Kuva 7. Ehdotus ratsuväen upseerien patruunataskuksi, joka myös eräin pienin muutoksin on edelleen käytännössä.

Fig. 7. Proposal for the cartridge-bag of the cavalry officer, which also is still in use with small alterations.

voin kansallisen vaikutuksen. Kuten oheisista kuvista voidaan nähdä, oli kaski varustettu irroitettavalla jatkeella niskan suojelemiseksi.

Päällystakki.

Päällystakki oli Gallen-Kallelan ehdotuksen ja heinäkuun 15 p:n pukumääräyksen mukaan harmaa ja yksirivinen sekä varustettu selkäpuolella kaksinkertaisin vastaittein ja kaksiosaisella, yksinappisella selkävyöllä. Upseerien päällystakissa oli selkävyön alapuolella kolmikulmaiset taskunkannet, joita ei kuitenkaan esiinny oheisissa kuvissa. Ratsuväellä olivat hihankäänteet vinoon leikatut. Päällystakki oli, kuten sanottu, väriltään harmaa, kaulus asetakin kauluksen värinen.

Gallen-Kallelan sotilaspukua täydensi sivuase, jona ratsuväellä ja esiupeereilla oli hänen piirustustensa mukainen sapeli, yliupseereilla niinkään hänen piirustustensa mukainen lappalaismallinen puukko ja aliupseereilla sekä miehistöllä myös Gallen-Kallelan suunnitelma veitsipistin. — Vyö oli ruskeasta nahasta 5 sm:n levyinen, upseeristollakin ilman myöhempää olkahihnaa.

Suurin piirtein edellä esitetyn kaltaisena, siten sekä »suippohousuineen» että paulakenkineen — kuitenkin mm. ilman hartiasuojuksia — hyväksyttiin Gallen-Kallelan sotilaspuku, kuten alussa jo mainittiin, heinäkuun 15 p:nä annetussa Sota-asiaintoituskunnan käskylehdessä otettavaksi yleiseen käyttöön syyskuun 1. p:stä 1919 lähtien. Seuraavan marraskuun 20. p:nä kumottiin kuitenkin kaikki siihen mennessä annetut pukumääräykset, joten siis tämä v:n 1918 sotilaspukukin jäi vain paperille. Puku-
peruutuksen syyksi ilmoitettu epäkäytännöllisyys ei tunnu

varsin vakuuttavalta, sillä tuntuvathan esimerkiksi Gallen-Kallelan ehdottama paulakenkä tai lapikas sekä »suippohousut» erikoisesti meikäläisiä talviolosuhteita ajatellen erittäin käytännöllisiltä, kuten myös viimeksi käytyjen sotiemme aikana voitiin todetakin. Vuoden 1922 sotilaspukua, jonka esikuvana Gallen-Kallelan sotilaspuku monessa suhteessa näyttää palvelleen, voidaan tuskin missään suhteessa pitää tätä edeltäjänsä käyttökelpoisempänä.

AKSELI GALLEN-KALLELA AS DESIGNER OF THE FINNISH UNIFORM.

Already during the Finnish War of Independence, at the end of April 1918, a committee was appointed, on the initiative of General Mannerheim at the Headquarters of the White Army, to design a Finnish uniform to replace the temporary field service uniform, which had been taken into use during the war especially in reenlisted and conscript units.

The most important person of the Uniform Committee was Akseli Gallen-Kallela, who worked at the Headquarters since February of the said year drawing colours, decorations, bank-notes etc.

At first the Committee worked in connection with the Headquarters at Mikkeli and later in Helsinki. As a result of the work of the Committee and on the basis of Gallen-Kallela's proposals a detailed design was made for the uniform, which was approved in the order of the day issued on July 15th and which was ordered to be taken into use from the autumn of 1919 on.

Although this model was never taken into use — in November 1918 all regulations given so far about uniforms, were cancelled owing to the reason that the said design was impractical — it has, however, its own cultural historical value as it arose almost entirely on the basis of the ideas of Gallen-Kallela. This uniform m/1918 was, in fact, in view of many essential points a model for the uniform 1922.